

William Empson

Sedm typů víceznačnosti

(Seven Types of Ambiguity, 1930)

Pojmu víceznačnost — ambiguita (*ambiguity*) užívá Empson v širokém významu pro jakýkoli jazykový odstín (*verbal nuance*, 1) otevírající prostor nejednoznačné reakci vnímatele. Jako základní, nejméně specifikovaný typ víceznačnosti uvádí situaci, v níž jednoduše „slovo nebo gramatická konstrukce fungují několika způsoby“ (2). V této souvislosti polemizuje s dobově ještě dost běžnými názory o „čistém zvuku“ básnické řeči popírajícími významový dosah zvukové stránky řeči, stejně jako s představou o nedefinovatelné a exaktně nepostižitelné „atmosféře“ literárního díla (8–21). Rozhodně se staví za tezi, že tzv. „atmosféra díla je vědomí toho, co je naznačeno významem“ (18).

Druhý typ (48–101) v Empsonově pojetí už zahrnuje případy bezprostředního propojení dvou či několika významů, významových alternativ. Empson tu odlišuje případy slovních spojení, která — jednou pochopena ve své ambivalenci — jsou vnímána jako prostě a definitivně ambivalentní, zatímco podstata jiných spočívá především v procesu utváření významu.

Víceznačnost třetího typu (102–132) zahrnuje u Empsona situace, kdy jsou rozdílné významové možnosti zakotveny v jediném slově a obě jsou kontextem podpořeny (102). Je to tedy záležitost spíše lokálního charakteru a Empson tento typ hodnotí z hlediska dosahu pro významově zvrstvenou stavbu básně jako méně cenný (131); příkladem může být Miltonův výraz *ravenous*, v němž se vedle náležitého významu hltavý oživuje také význam havraní (od angl. *raven* — havran).

Čtvrtý typ se týká složitě hry dvou nebo více protichůdných významů výpovědi (*statement*), jež však právě skrze svou nespojitost reflektují složitý „stav mysli“ autora (133–154).

Víceznačnost pátého typu označuje podle Empsona případy postupného zvratu výchozí představy k představě nové (155–175).

Práce anglického literárního teoretika spjatého s hnutím angloamerické nové kritiky usiluje postihnout podstatu básnického jazyka na základě jednoduché typologie způsobů, jimiž dociluje víceznačnosti.

Šestý typ pokrývá případy, kdy „sdělení nic neříká, ať již díky vnitřní tautologii, rozporům, či své libovolnosti“ (176), takže čtenář je nucen k aktivnímu dotvoření smyslu (176–191).

Sedmý typ (192–233) charakterizuje situaci, kdy je spor významů rozehrán v celém kontextu a dovoluje tak postihnout základní rozpolcení (192) básníkovy vědomí.

V závěrečné, 8. kap. (234–256) se Empsonovo přesvědčení, že víceznačnost je důležitou vlastností básnického jazyka, upřesňuje upozorněním, že tento rys se nijak nerozchází s naším povědomím o významové jednotě literárního díla, víceznačnost poezie se vyjevuje právě v rámci působení „sil“ (*forces*, 234) dostředivých, významově sjednocujících. „Víceznačnost není tedy samoúčelná, není ani svého druhu uměleckým prostředkem, něčím, co lze aplikovat; vždy musí vyrůstat z určitých požadavků dané situace a být jimi motivována“ (235).

Práce sama nepatří k metodologicky nejprůbojnějším studiím tzv. nové kritiky, přesněji řečeno jejího anglického křídla — je však po mnoha stránkách jako jedna z nejznámějších anglosaských prací z oblasti básnické stylistiky příznačná pro základní směřování tohoto literárněvědného proudu. Zájem nové kritiky o poezii je tu doveden po krajní mez zájmu o stylistické odstíny básnického jazyka, jenž tu sám sice není definován, ale jehož podstata je spíše implicitně spatřována ve významovém zvrstvení textu. Důraz tu spočívá spíše než na budování teoretického systému na přesné analýze významové složitosti textů. Pro anglosaskou literárněvědnou rozpravu příznačný esejismus, který v zásadě nedokázala změnit ani metodologicky vyhraněná nová kritika, se ovšem v *Sedmi typech víceznačnosti* do značné míry kříží s potřebami typologie, takže hranice jednotlivých typů zůstávají nejasné a často dosti subjektivně zvolené. Mnohem zajímavější než dosti nesystémová klasifikace je tedy sám přístup k jazyku básně jako k jevu neredukovatelnému na prostou jednoznačnost a doslovnost a současně jako k útvaru naskrz významovému. Jakkoli práce vychází zčásti z podnětu publikací → Ivora Armstronga Richardse, jež měly v kontextu nové kritiky značný význam, polemizuje s Richardsovou ranou představou o značné autonomii emocí (*emotions*) vzhledem k významu (*sense*). Tento názor Empson ještě více rozvinul ve své knize *The Structure of Complex Words* (1951), v níž se pokouší o mikroanalýzu významové struktury pojmenování a – obdobně jako později C. S. Lewis (*Studies in Words*, 1960) — o sledování proměny historických stavů této struktury.

Vydání

Seven Types of Ambiguity, London 1930, 1947 (přeproc. vyd.), 1949, 1953 (revid.; z tohoto vyd. citováno), 1956, 1961, 1963, 1970, 1973, 1984, 1991, 1995, 2004; New York 1931, 1947, 1955, 1957, 1960, 1966, 1980; Harmondsworth 1961, 1965, 1973, 1977, 1995. *Sette tipi di ambiguità*, Torino 1965, 1968, 1977, 1985. Japonské vyd., Tokio 1972, 2006. *Şapte tipuri de ambiguitate*, Bucureşti 1981. Čínské vyd., Chang-čou 1996. *Siete clases de ambigüedad*, México 2006.

Literatura

E. Olson, William Empson. Contemporary Criticism and Poetic Diction, *Modern Philology* 1950, s. 222–252. J. Jensen, The Construction of Seven Types of Ambiguity, *Modern Language Quarterly* 1966, s. 243–259. J. Levý (ed.), *Západní literární věda a estetika*, Praha 1966. C. Brooks – W. K. Wimsatt, *Literary Criticism. A Short History*, New York 1957. R. Gill, *William Empson. The Man and His Work*, London – Boston 1974. E. Borklund, *Contemporary Literary Critics*, London et al. 1977.

William Empson (1906–1984)

Britský básník a (v anglosaském kontextu vysoce ceněný) literární vědec; nejprve se ovšem v Cambridge věnoval matematice, k literatuře se obrátil až později (jeho tutorem byl I. A. Richards). Ve 30. letech působil na univerzitách v Japonsku a Číně, od 50. let v Británii, v posledních dvou desetiletích své akademické činnosti na univerzitě v Sheffieldu jako profesor anglické literatury. Patrně největší věhlas v oboru si získal právě svou první mladistvou (nebylo mu ještě ani pětadvacet let) prací *Seven Types of Ambiguity* (1930), jež byla výrazem jeho snahy postavit na systematictější základy výzkum významového bohatství poezie, a připojila se tak ke směřování nové kritiky (byť s jejím textocentriem se autor neidentifikoval; jak dokládá jedna z jeho pozdních prací, *Using Biography*, význam přisuzoval i autorovu životu). Je mj. autorem řady studií o renesanční literatuře, velkou interpretační pozornost věnoval také Shakespearově dramatické tvorbě a metafyzické poezii, zvl. dílu Johna Donna a Andrewa Marvella. Další díla: *Some Versions of Pastoral* (1935), *The Structure of Complex Words* (1951), *Milton's God* (1961), *Using Biography* (1984).